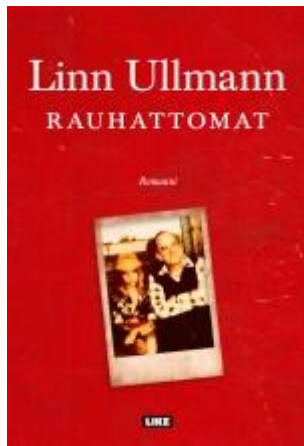

Linn Ullman: Rauhattomat

Viisaasti ja arvokkaasti lapsuudesta ja vanhuudesta RIITTA VAISMAA (19.12.2016)

Ingmar Bergmanin Fårössa elettiin hyvin säntillisesti. Kaikki tapahtui tarkan aikataulun mukaisesti. Jokaisella tavaralla ja huonekalulla oli oma paikkansa. Järjestystä kunnioittivat sekä aikuiset että lapset. Jos lapset halusivat jutella isänsä tai isoisänsä kanssa, he varasivat tältä ajan, joka merkittiin kalenteriin ja jota noudatettiin minuutilleen. Kun isän työhuoneen ovi oli kiinni, oveen ei saanut koputtaa. Isän kirjoittamista ei kenenkään sopinut häiritä.

“Hänen talonsa oli hänen jatkeensa. Siellä ei saanut liikkua vapaasti, kaikkeen oli sääntöjä, en olisi esimerkiksi koskaan vienyt vesilasia mukani keittiöstä olohuoneeseen. Kukaan ei kertonut sitä minulle. Kukaan ei sanonut että vesilasia ei saa viedä olohuoneeseen. Tiesin sen muutenkin. Tiesin sen niin hyvin (ja olin tiennyt sen niin kauan), että en tullut edes ajatelleeksi sitä. Matala, pitkulainen talo kivikkoisella rannalla Itämeren saarella piti yllä siveää järjestystä jossa kaikki sen asukkaat, lapset ja aikuiset, tekivät työnsä, noudattivat aikataulua ja välttelivät tunnekuohuja. Sen pieni maailma oli laadittu ja määritelty etukäteen.”

Linn Ullman (s. 1966) on kirjoittanut äärettömän viisaan, lumoavan, kauniin, intiimin romaanin isästään ja samalla myös itsestään. Hänellä ja isällä on ikäeroa 48 vuotta. Hän on Bergmanin ja Liv Ullmanin tytär. Hän kirjoittaa siis hyvin läheltä itseään ja läheisiään. Hän onnistuu *Rauhattomissa* säilyttämään kunnioittavan ja arvostavan välimatkan kuvattaviinsa. *Rauhattomia* lukiessaan ei tunne tirkistelevänsä. Romaanissa on kauttaaltaan lämmintä huumoria.

Linn Ullmanilla ja Bergmanilla oli suunnitelma kirjoittaa yhdessä teos vanhenemisesta. Ullman tarttui asiaan liian myöhään. Isää haastatellessaan tämä on jo liian vanha. Sanat katosivat tai ainakin antoivat odottaa itseään, kaikkalainen väsymys painoi. Isän kuoleman jälkeen nauhoitetut kasetit olivat hukassa tai turhan hyvässä säilyksessä vuosia, ennen kuin ne melkein vahingossa löytyivät. Silloin Ullman oli valmis kirjoittamaan romaaninsa. Hän ei kirjoittanut elämäkertaa eikä dokumenttia, vaikka molempien aineksia kirjassa toki on. Ullman mm. kirjoittaa ihmisistä heidän omilla nimillään. Kun on kyse julkisuuden

henkilöistä, he olisivat olleet tunnistettavia, vaikka Ullman olisi ryhtynyt nimileikkiin. Parempi näin.

Fårön kesään kuuluivat päivittäiset elokuvaesitykset, tasan kello 13. Omatekoisen elokuvateatterin edessä olevalle penkille piti kokoontua jo kymmentä vaille yksi. Elokuva ei sopinut mennä katsomaan ennen rauhoittumista ja elokuvan taustoitusta. Erään kerran Bergman myöhästyi, mies, joka ei myöhästynyt koskaan. Kului kymmenen minuuttia ja vielä seitsemän minuuttia. Bergman kurvasi jarrut kirskuen paikalle punaisella jeepillään. Hän ei tiennyt olevansa myöhässä. Tytär kirjoittaa, että siitä hetkestä alkoi isän kuoleminen. Vuosia kuitenkin kului ennen lopullista kuolemaa.

Bergmanilla on yhdeksän lasta viiden naisen kanssa. Linn Ullman on heistä nuorin. Bergman ja Liv Ullman olivat rakastavaisia vain lyhyen aikaa, parisen vuotta. Tytär on kuitenkin rakkauslapsi. Liv Ullmanin kanssa Bergman ei ehtinyt edes naimisiin. Linn Ullman kertoo hauskesti, miten hänestä tuli ensin virallisesti Liv Ullmanin edellisen miehen lapsi. Liv kun ei ollut vielä ehtinyt erota aiemmasta miehestään. Byrokratia vei aikansa. Lapsi sai äitinsä sukunimen. Liv Ullmanin jälkeen Bergmanin puoliso oli Ingrid Bergman, jota Ullman kuvaa isänsä ainoaksi suureksi ja kestäväksi rakkaudeksi. Ingrid kuoli syöpään jo vuosia ennen Bergmanin kuolemaa. Bergman suri ja kaipasi häntä lopun elämänsä.

Bergman ei kovinkaan ahkerasti pitänyt yhteyttä lapsiinsa ja heidän perheisiinsä. Linn oli kuitenkin saarella joka kesä ainakin kuukauden. Kun isä täytti 60, tämä kutsui kaikki juhliinsa. Vasta tuolloin toisella kymmenellä oleva Linn todella ymmärsi, miten paljon sisaria ja veljiä, heidän puolisoitaan ja lapsiaan oli. Aiemmin hän oli kuullut heistä vain puhuttavan. Pikkusisareen suhtauduttiin lämpimästi. Suuren suvun kuvauksissa Linn Ullman on hersyvä humoristi.

Rauhattomat ei etene kronologisesti. Väliin ollaan Linn Ullmanin lapsuuden kesissä, väliin Linn elää äitinsä kanssa eri puolilla maailmaa, ja väliin kuvataan hänen teinivuosiaan, nuoruuttaan ja elämää aikuisena oman perheensä kanssa, toisinaan taas ollaan Bergmanin vanhuuden ajassa ja tämän elämän loppuvaiheissa. Kertoja on kirjoittaja, vaikka minäkertoja ja kolmannen persoonan kerronta vaihtelevat. Jälkimmäisessä kertojan päähenkilö on tyttö. Monissa virkkeissä esiintyvät molemmat kerronnan tavat. Tällä ratkaisulla Ullman pääsee lähemmäs aitoja lapsuuden tunnelmia.

“Minun on ehkä kutsuttava häntä joksikin. Tyttöä. Voin myös olla kutsumatta. Täyttäessään kuusikymmentä vuotta isä kutsui kaikki yhdeksän lastaan Hammarsiin syntymäpäiville. Tämä tapahtui kesällä 1978 – tuona kesänä tyttö täytti kaksitoista. En muista, miten nämä suuret juhlat – yhdet monista – esiteltiin hänelle, hän ei varmaankaan tiennyt että hänellä oli niin monta

sisarusta, tai ehkä hän tiesi sen samalla tavalla kuin tiesi että Norjassa oli monta lääniä. —”

Lapset olivat Bergmanille tärkeitä, eivät kuitenkaan tärkeimpiä. Ullman ihmettelee, miten isä on päässyt yli poikansa kuolemasta – sisaren ja äidin näkökulmasta katsottuna – kun hän kuitenkin on aivan epätoivoinen Ingridin kuollessa.

Rauhattomien fokus on paljolti lasten ja vanhempien suhteissa. Kirjoittajan äiti on häilyväinen, kaikkea muuta kuin säntillinen isä. Liv Ullman näyttelee eri teattereissa ja eri maissa. Tyttö on vaihtuvien lapsenlikkojen huomassa usein viikkotolkulla, eikä hän ei tee näiden elämästä helppoa. Tytön on koko ajan äitiä epätoivoisesti ikävä. Niin lapsenlikkojen kuin äidin vaihtuvien ja toinen toistaan eriskummallisempien kumppanien kuvauksissa Ullmanin huumori kukkii. Sen avulla etäännytetään lapsen ahdistavia kokemuksia. Rakkaus on kuitenkin käsin kosketeltavaa. Tyttö rakastaa myös isäänsä, mutta eri tavoin. Isä ei kuulu arkeen, isä on tytölle kesä ja Fårö.

”Äiti ei ole mikään jumalatar, mutta hänen kauneutensa on sitä lajia joka kuuluu kaikille ikä kenellekään – kuin kansallispuisto. Ajatellessaan häntä tyttö näkee monia erilaisia kasvoja peräkkäin tai päällekkäin. Hän miettii onko äidillä omaa kauneutta – tai omia kasvoja – jotka ovat vain tyttöä varten. Miltä äiti näyttää (tyttö miettii) silloin kun hän katsoo minua kenenkään näkemättä että hän katsoo minua.”

Minäkertoja näkee vanhenevan isän. *Rauhattomien* tärkein anti on monipuolisessa ja tarkkanäköisessä ja samalla lempeässä vanhentumisen ja vanhuuden kuvauksessa. Isä joutuu vanhana luopumaan melkein kaikesta, elämänsä rakkaudesta, isosta osasta kuuluaan, lähes koko näöstään, miehuuden voimistaan, joita ei riitä edes pyörätuolin liikuttamiseen, ja traagisimpana sanoistaan, jotka ovat olleet elämän tärkein sisältö. Musiikki ilahduttaa ja lohduttaa loppuun saakka. Elämän käytännöistä ja rytmistä huolehtivat moninaiset apunaiset. Persoonallisuuskkin muuttuu, tosin säntillisyyttä säilyy. Järjestelmällisyys näkyy kaikessa. Ennen viimeisen puolen vuoden aikaa, jolloin oikeastaan kaikki oli jo romahtanut, Bergman ehti suunnitella hautajaisensa, etsiä hautapaikkansa ja tilata arkkunsa.

”Hautajaisensa hän suunnitteli yhtä perusteellisesti kuin kaiken muunkin, viimeisen gigueen. Hän kirjoitti testamenttinsa ja muokkasi sitä. Hän etsi itselleen hautapaikkaa ja löysi sen. Hän kierteli Fårön hautausmaata yksin ja kirkonpalvelijan kanssa, keskusteli siitä mitä hyötyä ja haittaa oli jos hauta oli puun juurella tai muurin vieressä, muiden hautojen lähellä tai omassa nurkassaan. Hän halusi että sitten kun hän olisi kuollut, Ingrid haudattaisiin samaan hautaan, ja alkajaisiksi hän anoi lupaa Ingridin haudan siirtämiseksi

aivan eri puolelta Ruotsia. Hän kävi keskusteluja naispapin kanssa siitä mitä tämä sanoisi ja jättäisi sanomatta toimituksen aikana. —”

Loppuvaiheen kuvaus on raastavaa. Ullman onnistuu vaikeassa tehtävässä erinomaisen hienosti. Isän ja tyttären lämmin läheisyys välittyy lukijalle ja lohduttaa.

Katriina Huttusen suomennos on laatutyötä.

Linn Ullman: *Rauhattomat* (De urolige). Suom. Katriina Huttunen. Like 2016. 381 s.

Riitta Vaismaa on kirjallisuuskriitikko.